

OMGAAN MET GEHOORVERLIES 30 maart 2010

Gebracht door Prof. Manu Keirse voor AHOSA vzw, 30 maart 2010

Bewerking Ann Delmote,
Lieve De Schaepmeester,
Inès Van de Weyer

Verlies van gehoor brengt een rouwproces mee. Een rouwproces doet ons denken aan zwarte kleren, aan iemand die is overleden. In mijn kinderjaren droeg mijn moeder jaren een zwarte schort omdat haar moeder gestorven was. Ze was 'in de rouw'.

Rouwen is een verlies verwerken, het is een veel breder begrip dan omgaan met sterven. Elke ziekte, elke beperking, elk verlies van een relatie is een rouwproces.

Om te tonen hoe breed dat wel is, wil ik iets voorlezen uit een boek. Het speelt zich af de eerste dag in het eerste leerjaar, in een klein dorpje in West-Vlaanderen.

Toen ik naar het eerste ging, gingen de jongens naar de gemeenteschool. Men had een klas bijgemaakt voor het eerste leerjaar. Onze klas was een doorgang van de straat naar de speelplaats. De muren waren wit, de muur geplaveid met straatstenen. Onze meester verwelkomde ons en zei: "Straks moeten jullie iets over jullie zelf vertellen. Eén iemand moet dat niet doen: José. Die ken ik, die weet waar alles ligt, die helpt mij zodat alles hier vlot verloopt. Daarom zit die recht voor mij." Vol ontzag keken wij allemaal naar José. Hij was in onze ogen de hulpmeester van de klas. Aan hem konden wij iets vragen als de meester er niet was. Eigenlijk moest José overzitten. Een moeilijke ervaring. De meester transformeerde meteen de positie van die jongen van de 'mislukte' tot 'diegene die ons kon leren vanuit zijn ervaring'. Hij gaf hem een plaats vooraan zodat hij goed kon volgen.

Dit was een bijzondere levensles over verdriet. Deze ervaring gaf de toon over leren en leven. Zonder woorden liet hij voelen hoe je aandacht, warmte en genegenheid kan brengen. De naam van José is een van de weinige namen die ik nog altijd ken. Ik leerde toen hoe verdriet door steun iets wordt zoals suiker die oplost in koffie. Je krijgt het er nooit meer uit maar je blijft het smaken. Zo maakt verlies deel uit van het leven. Ik vertel deze ervaring om aan te tonen hoe vanaf jonge leeftijd verdriet verweven is met het leven.

Als je je gehoor verliest, word je geconfronteerd met een verlies: een beperking in de communicatie, in de contacten met mensen, mensen die afstand van je nemen. Overal in het leven heb je met verlies te maken. Als je je gehoor verliest, word je geconfronteerd met een levend verlies.

Er zijn veel vormen van levend verlies: elke beperking, elke ziekte, alles wat ons beperkt in onze contacten met mensen is een levend verlies. Dit wordt ook beschreven door Miel De Keyser, VRT-journalist. Toen hij een tijdje met pensioen was, stelde hij en anderen vast dat hij minder begon te horen. Hij hoorde op de radio dat iemand een doctoraat had verkregen aan de 'Grasmusuniversiteit'. Het ging natuurlijk over de Erasmusuniversiteit. Later hoorde hij op de radio dat 'vrouwen met rokken frequenter kanker krijgen'. "Hoe kan dat toch?" dacht hij. En hij dacht verder: "Het is hun verdiende loon, ze moeten maar een jeans dragen." Toen realiseerde hij zich dat het over longkanker door roken ging. Ineens realiseerde hij zich ook dat hij in een andere wereld kwam, de niet meer vertrouwde wereld.

Gehoerverlies kan plots toeslaan als een bom, maar kan vaak heel geleidelijk aan gebeuren. Het kan een tijd duren voor je het beseft. Sommigen onder ons hebben voordien al een selectief gehoor gehad. Dan deden we soms alsof we het niet hoorden. Als mijn vrouw zegt: "Je moet meer slapen", dan ben ik hardhorend, want ik vind dat dit niet hoeft...

Een rouwproces is het verwerken van verlies en verwerken van verlies van gehoor is helemaal anders dan een ander verlies en toch gelijkaardig.

Ik wil dit weer illustreren met een fragment, een stuk uit een sprookje uit mijn boek.

Er waren eens drie bomen. Drie bomen die alle drie in een hevige storm grote takken waren kwijt geraakt. Ze gingen alle drie op een andere manier om met hun verlies. Gisteren sprak ik ze na jaren weer. De eerste boom rouwde nog steeds en elk jaar zei hij: "Ik kan niet groeien want ik mis een belangrijke tak." Hij stond in de schaduw van de andere bomen. De wonde was duidelijk zichtbaar en was het hoogste punt van de boom.

De boom was nooit meer verder gegroeid. De tweede boom was zo geschrokken van de pijn dat hij snel had besloten om het verlies te vergeten. Hij lag op de grond door een voorjaarsstorm. De derde boom was ook erg geschrokken van de pijn en de leegte in zijn lijf. Hij rouwde om zijn verlies. Het eerste voorjaar zei hij: "Dit jaar nog niet." Toen de zon het tweede voorjaar terugkwam zei hij: "Ja, zon, verwarm mij om mijn wonde te verwarmen. Mijn wonde heeft warmte nodig." Het derde voorjaar sprak de boom: "Ja zon, laat mij groeien, want ik weet dat er nog heel veel te groeien is." De derde boom was ook heel moeilijk te vinden want ik had niet verwacht dat hij zo groot en sterk zou zijn, maar ik herkende hem aan de dichtgegroeide wonden.

Als we bij de pakken blijven zitten, groeien we nooit meer verder uit. Als we proberen het weg te duwen om geen verdriet te hebben zijn we niet bestand tegen de storm van het leven, de storm kan ons dan omver blazen. Als we verdriet ook verdriet laten zijn en het erkennen en daarbij warmte en genegenheid van mensen ervaren, kunnen we groter en sterker worden dan vroeger, zoals onze derde boom. Dit veronderstelt dat wij weten wat verwerken van verlies en beperkingen is. De mensen uit onze omgeving moeten dit ook beseffen, en ook weten wat het betekent met een verlies om te gaan.

Een vrouw moest na een ernstige beperking leren leven met motorische problemen, gehoerverlies en evenwichtsproblemen. Ze had een boek gelezen over verwerken van verdriet. Ze liet dit lezen aan anderen. Ze ondervond dat mensen op een andere, respectvolle manier met haar omgingen. Veel mensen ontlopen je echter omdat ze niet beseffen hoe ze op een respectvolle manier met je kunnen omgaan. Als ze het zelf ondervinden, kunnen ze er op een andere manier mee omgaan.

Wat is nu verwerken van het leven met een beperking? Of wat is 'daar leren mee leven'? Daar leren mee leven is eigenlijk rouwarbeid verrichten. Dat woordje 'rouwarbeid' is een belangrijk woord: het is namelijk harde emotionele arbeid. Daar word je doodmoe van en kan je soms het gevoel van hebben dat je niet vooruit gaat.

Alle arbeid die we moeten vervullen, kunnen we indelen in taken en bij elk van die taken kunnen we elkaar helpen of voor de voeten lopen. Dit kan je op alle verliezen toepassen: dood, relatiebreuk, tegenslagen in het leven, wegwijnende gezondheid, gehoerverlies, ...

Wat zijn nu die taken van rouwarbeid? Er zijn er vier.

Het onder ogen zien van de werkelijkheid van het verlies.

Het kan een hele tijd duren voor men in staat is om die werkelijkheid als een werkelijkheid te zien en te accepteren. Het is niet omdat je dit beseft dat je ook die werkelijkheid ten volle onder ogen kan zien. Naast het beseffen en inzien, moet je ook in het gevoel thuiskomen dat je met een aantal beperkingen moet leven. "Ik kan op een aantal vergaderingen niet meer mee en niet op alle vergaderingen is een schrijftolk, in het sociale leven kan ik heel moeilijk terecht."

Ik ken een man die aan één kant niet hoort. Op een vergadering moet hij op een bepaalde plaats kunnen zitten en mensen moeten goed articuleren opdat hij kan volgen. Bij elke vergadering zie ik dat hij opnieuw moet vragen om ergens anders te zitten, dat mensen nog steeds niet leren er rekening mee te houden. Als je dit merkt, is het moeilijk om de werkelijkheid onder ogen te zien. Ik zeg 'onder ogen zien' i.p.v. 'aanvaarden'. Aanvaarden duidt op iets goed vinden, je verzet je er niet meer tegen, je hebt er geen last van. Hier gaat het over het onder ogen zien.

Ook al weet je dit, het kan nog een hele tijd duren vooraleer datgene dat je weet in je lijf is doorgedrongen in al zijn consequenties. Dit is niet een toestand die je moet accepteren, want die toestand verandert voortdurend. Het zich realiseren van de werkelijkheid is de eerste taak van die rouwarbeit. Een belangrijk iets dat kan helpen is dit voldoende verstaan en begrijpen: van waar komt dit, hoe ontstaat dit, wat kan mij helpen en ondersteunen? Vandaar dat bijeenkomsten van verenigingen zoals AHOSA vzw en de Nieuwsbrief die men uitgeeft over evoluties en hulpmiddelen, een belangrijk hulpmiddel kunnen zijn om de werkelijkheid onder ogen te zien.

Het ervaren van de pijn van het verlies.

Je kan geen verlies verwerken zonder pijn te ervaren. Alles wat je doet, of wat anderen doen om die pijn te omzeilen geeft verlenging van het rouwproces. Ik heb het hier vooral over emotionele pijn. Die kan je voelen in je lijf en leden. Alles in je lichaam kan soms pijn doen omdat er een belangrijk iets is in je leven dat je moet verwerken en dat je als pijnlijk ervaart. Er kunnen zich pijnscheuten in je lichaam voordoen, je kan extreem vermoeid zijn. Die pijn komt ook naar buiten in gebrekkige concentratie, in niets kunnen onthouden, 'ik vergeet zoveel de laatste tijd'. Je kan ook boos zijn of agressief of snel geïrriteerd of in ambivalentie. Je bent lastig omdat ze je niet uitnodigen en als je een uitnodiging krijgt, ga je niet ("Ik blijf thuis, ben een blok aan hun been, ze hebben liever dat ik niet kom"). Dit is normaal gedrag, een manier waarop die pijn naar buiten komt. Die pijn komt ook naar buiten in schuldgevoelens: je moet vragen om trager of stiller te praten, daar ben je beschaamd en schuldig over en ook dat is een vorm waarin die pijn naar buiten komt.

Wat werkt helpend bij de tweede taak?

Dat mensen het probleem niet ontlopen! Dat je er met mensen over mag praten, meerdere keren zelfs en dat je het gevoel krijgt dat die boosheid, die onmacht, irritatie en die schaamte- en schuldgevoelens normale reacties zijn van normale en evenwichtige mensen. Wij zijn vergeten dat boosheid, agressie en irritatie normale reacties zijn als je pijn ervaart. Als kind wisten we dat allemaal. Een kind leert lopen en botst met zijn knie tegen de tafel: Reactie: "Stoute tafel"!

Als kind wisten we al dat boosheid en agressie een normale reactie is bij pijn. Niet kunnen praten met anderen kan ook boosheid en irritatie oproepen.

Miel Dekeysers vrouw zei: "Wind je zo niet op Miel." Hij vond dat zijn collega's onzin uitkraamden, ze kenden hun vak niet. Maar het was Miel die het verkeerd hoorde. Als hij dat begon te beseffen, zat hij daar met al zijn onmacht in de zetel en vroeg zich af: "Wie ben ik nog, als ik dat ook al niet meer kan." Hij werd dan kwaad en zei: "Laat me met rust." Zijn vrouw vond hem kortaf. Zij realiseerde zich niet dat de pijn van het verlies in boosheid naar buiten komt en vaak t.o.v. de mensen die je het meest dierbaar zijn. Het zijn zij die de agressie krijgen te incasseren. Dit durf je immers niet te laten zien aan vreemden, alleen aan dierbaren. T.o.v. hen durf je zo zijn. Het is belangrijk dat de omgeving weet dat de pijn van het verlies in boosheid en agressie naar buiten komt en ook in schuldgevoelens. Als iemand zegt: "Ik voel me schuldig dat ik niet meekan", zeggen mensen: "Je moet je niet schuldig voelen". Resultaat: je durft aan niemand meer te vertellen dat je je schuldig voelt. Je schuldgevoelens worden dan opgekropt, blijven binnen zitten en leiden tot hardheid en onverschilligheid en bitterheid en tot nog veel ergere dingen.

Een voorbeeld

Enkele jaren geleden in de Ardennen stak een zesjarig kind een huis in brand. Twee kinderen kwamen om het leven in de brand. Het eerste wat die jongen zei was: "Ik heb een jaar geleden mijn papa ook al dood gedaan." De papa was één jaar ervoor aan kanker gestorven en het kind zat al een jaar met schuldgevoelens. Dat toont dat schuldgevoelens een zeer zware uitwerking kunnen hebben. Opgekropte schuldgevoelens kookten binnenin tot ze ontploften in het in brand steken van het huis met twee kinderen erin.

De beste manier om te helpen is zeggen: "Je mag je best schuldig voelen, maar je bent niet schuldig". Dat je je zo voelt is heel normaal, er is een verschil tussen je schuldig voelen en schuldig zijn. Schuldgevoelens hebben te maken met liefde en verbondenheid. Als je van iemand houdt, voel je je schuldig als je hem (haar) niet in alles kan plezieren. Als je niet hoort of niet verstaat wat de andere zegt, kan je je daar schuldig en verveeld door voelen omdat je die andere niet voldoende kan nabij zijn.

Hoe meer je je schuldgevoelens kan uitspreken, hoe beter je die kwijtgeraakt. Dat wil niet zeggen dat je schuldig BENT. Al die gevoelens zijn namelijk reacties van normale evenwichtige mensen, van mensen die in staat zijn om van andere mensen te houden. Een keer dat die pijn voldoende is doorgedrongen kom je voor de derde taak te staan.

Zich aanpassen aan de wereld met de beperkingen die je hebt.

Vaak zeggen mensen: "Je moet ermee leren leven!" Alsof dit zo simpel is. Zich aanpassen aan de wereld met de beperking is pas de derde taak van die rouwarbeid. Ook dit is een moeilijke opdracht. Voor iedereen is dat verschillend. Vandaar de titel van één van mijn boeken: 'Vingerafdruk van verdriet'. Ook al heeft iedereen een vingerafdruk, twee vingerafdrukken zijn nooit gelijk. Geen twee mensen reageren op dezelfde manier. Gaat men er relatief goed mee om maar wordt men ineens boos omdat iets tegenvalt, dat kan onverwacht komen. Je hebt dat niet altijd zelf in de hand. Je kan ook niet bepalen of anderen begrip zullen opbrengen.

Wat helpt bij die derde taak?

Mensen vinden die bereid zijn steeds opnieuw te luisteren naar wat dit voor jou betekent. Mensen die de kans geven om je verhaal te vertellen. Door te verhalen 'over' kom je op verhaal.

Aan wie kan je vertellen over deze beperking? Snel zegt men immers: "Dat weet ik toch al, hij is er weer, je hebt dat al verteld". Je krijgt dus weinig de kans om dit te vertellen. Dit is niet alleen zo bij hen die leven met een beperking, maar ook bij mensen die rouwen om iets anders. Die kunnen het na een tijd ook aan niemand meer vertellen hoe het hen bezig houdt. Mensen staan er heel weinig bij stil wat het betekent met een beperking of een verlies te leven.

Goed volgen wat er bestaat aan hulpmiddelen, welke compensaties er zijn (bvb. waar je moet zitten in een zaal, zijn dingen die op een adequate manier kunnen bijdragen aan die aanpassing. Dit bepaal je niet alleen.

Opnieuw leren genieten en leren vreugde vinden in het leven met die beperking.

Ook dit is een moeilijke opdracht. Onlangs zei iemand: "Mijn man is zo chagrijnig geworden."

Leven met een beperking is dus hard werken, aan die vier taken.

Ik noem ze taken, niet fasen. Fasen komen na elkaar. Taken lopen door elkaar. Als je moet leven met een chronische aandoening zoals bvb. gehoorverlies, gaat dit om rouw die verschilt van het klassieke model omdat er geen eindpunt is. Als ik de dood van mijn moeder moet verwerken, dan is er een eindpunt. Vanaf de sterfdag sta ik voor de opdracht om dit te verwerken en er is een eindpunt: er komt een moment dat ik het niet vergeet, maar wel achter mij kan laten, want ze is gestorven.

Leven met een gehoorverlies kent geen eindpunt en de intensiteit van dit verdriet kan telkens weer opleven. Het is dus leven met een levend verlies. Zelfs professionals hebben vaak moeite om dit te

erkennen. Om te erkennen dat dit iets helemaal anders is, dan rouwen om een dood familielid. Het is leven met niet te herstellen wonden en het gaat over omgaan met verlies dat voortdurend aanwezig blijft en wat je voortdurend kan doen afrekenen met nieuwe crisissen. Het gaat om af en toe opnieuw je greep verliezen op de werkelijkheid (en dat was je eerste taak).

Het is belangrijk dat zorgverstrekkers en de omgeving weten dat dit gaat om een uitputtend, onvermijdbaar maar normaal proces. We noemen dit vaak: niet-erkende rouw in de samenleving. Als iemand sterft, erkent men dit. Er is een begrafenis, men komt deelneming betuigen, men stuurt een kaartje. Bij gehoorverlies is er geen begrafenis, er wordt geen medeleven betuigd, er komt geen kaartje. Het wordt door de samenleving vaak niet gezien of niet erkend. Dit noemt men dus niet-erkende rouw. De reacties, het verdriet en de pijn, de vermoeidheid wordt door de omgeving vaak niet als normaal gedrag gezien. Je hebt echter recht op begrip, op steun, op respect daarvoor van mensen in de omgeving. Wat soms adequaat kan zijn bij de verwerking van iemands dood is hier helemaal niet adequaat. Men zegt vaak aan een weduwe: "Je moet leren je erbij neer te leggen". Sommigen vinden dat moeilijk, dat is het ook. Maar bij een vermindering van je gehoor kan je je er niet bij neerleggen.

Je moet er elke dag mee leven. Je kan er geen punt achter zetten. Je kan je gehoor niet achterlaten, je moet er elke dag mee afrekenen.

Als iemand sterft moet je je voldoende kunnen uiten en afreageren en uiteindelijk raak je daarvan bevrijd, dat is anders dan leven met een levend verlies. Acceptatie is dan ook een begrip dat bij rouw na een overlijden begrijpelijk is, maar minder begrijpelijk als je moet leven met een levend verlies.

Ik hoorde iemand vertellen, een blind geworden persoon: "Ik voel dit aan alsof ik in een verschillende straat van alle andere mensen moest gaan leven, vervreemd van de wereld van de zienden. Soms voelt dit aan alsof er voor mij geen plaats is in de wereld. Ik voel mij gedwongen te leven in de wereld die mij nauwelijks verstaat of ondersteunt."

Dit kan je ook toepassen op leren leven met een gehoorverlies. Je leeft soms in een aparte wereld. Daarom is het goed dat op een avond als deze niet alleen mensen zijn die een auditieve beperking hebben, maar ook anderen. Mensen die samenleven met iemand met een beperking moeten ook doorheen een proces van verwerking. Als je daarmee bezig bent, kan je elkaar wel eens plat walsen onder bvb. die boosheid. Het is goed om te weten dat die boosheid niet tegen elkaar is, maar tegen die beperking. Je moet je wel tegen iemand kunnen uiten en dit doe je t.o.v. een dierbare.

Veel erover weten en delen met elkaar laat ons in een warmere wereld leven. Ik kom terug op de meester van het eerste leerjaar, hij leerde ons dat de warmte voor die jongen het dubbelen verteerbaarder maakte. Denk ook eens aan het sprookje: die derde boom had de warmte van de zonnestralen nodig om te geloven dat hij nog gelukkig kon zijn en groeien.

Ik hoop dat wij allemaal voor elkaar in de samenleving een stuk warmte, respect en genegenheid kunnen geven waardoor die beperking een deel van jullie mens-zijn wordt en waar je als mens niet gereduceerd wordt tot die beperking.

Vragenronde

Wat met de partners/gezinsleden?

Als je van iemand houdt die met zo'n beperking leeft, moet je ook zoals gezegd een verwerkingsproces door. Je kunt al die emoties ervaren, en je schuldig voelen omdat je te weinig geduld hebt, je boos voelen, geprikkeld zijn. Ook de omgeving heeft recht op die gevoelens. Het is goed dat je ziet dat het ook voor

die andere niet altijd gemakkelijk is. Als je leeft met iemand met een beperking ben je een emotionele spons: je moet en mag ook kunnen ontploffen.

Fasen versus taken

Een fase is een duidelijk omlijnd iets in de tijd. Een taak komt elke dag opnieuw. Er zit een volgorde in, maar niet zeer rechtlijnig. Soms pas je je aan en opeens weer zie je de vernieuwde werkelijkheid onder ogen.

Niemand zegt toch dat hij slechthorend is.

Opmerking van een slechthorend iemand: "Wij moeten aan iedereen vragen om ons te begrijpen. Wij doen dat nooit. Wij doen alles om het te camoufleren, alles om opgenomen te worden in de groep."

Ik vind het een maatschappelijke opdracht om aan de samenleving te leren dat ze anders en met veel meer respect moet leren omgaan met beperkingen zoals gehoorverlies. Dat zal een betere maatschappij zijn, met meer wereldvrede dan de wereld van vandaag. Dat is in alle domeinen zo.

Voorbeeld uit een boek

Een dochter van 29 is gestorven aan een hersenbloeding. De ouders vertellen: "We gaan ieder voorjaar twee dagen weg met de parochie, mogen wij dit jaar wel meegaan?" Denk aan de vierde taak: mogen genieten. Ze zijn meegegaan en drie dagen zijn ze samen geweest. Niemand heeft in die dagen een woord over die dochter gesproken. Die vrouw kreeg de tranen in haar ogen omdat iedereen haar doodzweeg: "Ik denk dat ik me even moet gaan verzetten omdat de zon in mijn ogen schijnt", iemand gaf de reactie: "Je hebt tere ogen." "We zijn thuisgekomen en toen de pastoor uitstapte zei hij: Proficiat, jullie hebben jullie sterk gedragen." Die mensen hebben de rest van de avond gehuild. M.a.w.: doodzwijgen van het probleem helpt niemand!

Vanavond sta ik hier, morgen in een school bij leerkrachten om aan de jongeren te leren anders om te gaan met mensen met beperkingen. We moeten dus die stilte verbreken, maar vaak hebben we er de kracht niet toe, want dat is uitputtende arbeid.

Nog een voorbeeld uit een boek

Er was een kind geopereerd aan een hersentumor. Toen het terug naar school ging, zei de moeder: "Vertel het niet aan de anderen." Hij mocht zijn muts ophouden in de klas. Na een paar dagen viel hij en viel zijn muts af. De kinderen zagen plots zijn kaal hoofd. Ze zagen een wonde die genaaid was. Na 5 dagen kreeg die jongen de bijnaam 'de rits van de school.' De ouders vonden de kinderen wreed. Wij hebben er een les uit getrokken.

Een beetje later verliet een kind met brandwonden het ziekenhuis. Afzichtelijk verminkt, maar levend. Niet mooi. We leerden het kind ermee omgaan. De ouders waren dood (in de brand gebleven), het kind woonde bij zijn tante. Aan de kassa bij de boodschappen ontstond er tumult. Een kind riep: "Mama wat heeft dat kind daar?" De tante zei: "Ik had hem in mijn boodschappentas willen steken." Jurgen ging echter naar die kinderen en zei: "Ja, dat zagen jullie nog nooit, ik ben verbrand, mijn mama, papa en broer zijn dood en ik heb het overleefd. Ik ben twee jaar in het ziekenhuis geweest, het is niet mooi, maar ik ben blij dat ik nog leef. In mijn bil namen ze vel en ze plantten dat over naar mijn gezicht." Die kinderen keken vol respect naar hem. De kinderen waren geïnteresseerd in iemand die hen iets kon leren. De tante dacht: "Als we dit aan kinderen kunnen leren, kunnen we dit ook aan volwassenen." Je hebt recht op respect. Daar draait het om: respect!

Voor horenden is het ook wel nodig dat ze ingelicht worden over wat ze kunnen doen. Als ik les geef liggen er altijd drie FM-toestellen op tafel van slechthorende mensen. Ik mag niet rondlopen want ik moet dicht bij die toestellen blijven. Sommigen kijken van: "Oei, die durft nogal." Maar ik ben die mensen heel dankbaar. Ik zou het heel erg vinden dat ik vier uur les geef terwijl ik met die dove studenten geen rekening heb gehouden. Ook mijn collega's zeggen net hetzelfde. In die zin bewijs je

ons, horenden, een dienst met dat duidelijk te maken. Je kan ons dus een dienst bewijzen i.p.v. ons tot last te zijn als je zegt hoe we kunnen helpen.

Wat met spontane gezinsgesprekken?

Als het gezin samen is, praat men onder elkaar. Ik versta het dan niet, ik zeg dat aan mijn vrouw maar ondertussen lopen de gesprekken verder. Het zou beter zijn moest je aan die anderen kunnen zeggen: "Kunnen we wat regels afspreken zodat ik kan meevolgen?" Dan kan iedereen praten zodat de slechthorende persoon het verstaat én je maakt betere mensen van hen. (Nvdr: aan de heer Keirse vragen we toch ook om niet te snel te spreken.) Misschien zou het gesprek wel eens diepgaander kunnen zijn als we niet door elkaar spreken!

Tot slot: stof tot nadenken

Een opstel van een kind over oma

"Een grootmoeder is een dame die zelf geen kinderen heeft maar ze houdt van de dochtertjes van anderen. Een grootvader is een mangrootmoeder. Hij gaat wandelen met de jongens en ze praten over tractors, vissen en zulke soort dingen. Grootmoeders hoeven niets anders te doen dan er te zijn. Ze zijn oud, dus ze kunnen niet druk spelen of rennen. Het is genoeg dat zij ons meenemen naar de supermarkt waar een hobbelpaard is en zij hebben hopen centjes daarvoor bij zich. Of als zij ons meenemen op een wandeling lopen ze zo langzaam langs leuke bloemetjes of rupsen. Ze zeggen nooit schiet op. Gewoonlijk zijn ze dik, maar niet te dik om de schoenen van kinderen dicht te maken. Ze dragen brillen en grappig ondergoed, ze kunnen hun tanden en hun tandvlees uit de mond nemen. Het is maar goed dat ze niet kunnen tikken of kaartspelen behalve met ons. Ze hoeven niet knap te zijn. Alleen vragen te kunnen beantwoorden waarom honden katten haten en hoe het komt dat God nooit aan een vrouw geraakt is. Ze praten niet over moeilijke dingen die wij niet kunnen begrijpen. En het kan ze niet schelen dat het alweer hetzelfde verhaaltje is. Iedereen moet proberen er één te hebben, want grootmoeders zijn de enige volwassenen die tijd hebben".

Moesten we met dit respect kunnen spreken over mensen zoals dit kind over oma, zouden we het beter doen. Misschien moeten we het eens aan kinderen vragen hoe we moeten omgaan met mensen met gehoorproblemen, want die hebben tijd. Misschien komt daarvan: als je niet bent zoals deze kinderen, zal je het rijk der hemelen nooit binnentreden!

Het is misschien een mooi verhaal om te onthouden en mee te dragen. Laten we eens kijken naar mensen met beperkingen door de ogen van de kinderen.

Toen mijn kleinzoon in de eerste kleuterklas zat, was er een meisje in een rolstoel met apparatuur. Als ik iets vroeg zei hij: "Het is normaal dat Eva in een rolstoel zit. Eva kan niet gaan, die rolstoel, dat zijn haar voeten." Ze pasten hun tempo aan aan Eva, anders kon Eva niet mee.

Laat ons dit terug behartigen in de wereld van de mensen die denken dat ze grote mensen zijn geworden.